

LUDVIG HIRŠFELD: ISTORIJA JEDNOG ŽIVOTA

Naslov originala: *Ludwig Hirsfeld: Historia jednego zycia*
Preveo Đorđe Živanović, Izdanje SKZ, Beograd 1962.

Ovo je autobiografija poljskog lekara, naučnika i humaniste jevrejskog porekla, profesora d-ra Ludviga Hiršfelda (1884—1954). Delo je štampano prvi put na poljskom 1946, a zatim, posle pišćeve smrti, ponovo je izdato 1957. god. Predgovor srpskohrvatskom izdanju napisao je profesor univerziteta u Beogradu i akademik dr Kosta Todorović, koji je za vreme prvog svetskog rata bio saradnik i učenik autorov.

Delo je poprečni presek ambijenta u kome je živeo i radio naučnik širokih pogleda i shvatanja — krajem prošlog i u prvoj polovini ovog veka. Profesor dr Hiršfeld rodio se u Varšavi. srednju školu je završio u Lodu. medicinu je studirao u Virzburgu i Berlinu, a po završenim studijama radio je u Hajdelbergu i Cirihi, gde je postao docent 1914. god. na katedri higijene. Javio se 1915. kao dobrovoljac iz Švajcarske da bi organizovao službu suzbijanja pegavca u Srbiji. Sa srpskom se vojskom povlačio preko Albanije i bio njen bakteriolog higijeničar na solunskom frontu.

On i njegova supruga, lekar dr Hanka Hiršfeld, spremaju u primitivnim uslovima preko 100 litara efikasne antitifusne-paratifusne vakcine, koja je zaštitila od pegavog tifusa i trbušnog tifusa 100.000 srpskih vojnika na solunskom frontu. Posle rata je do 1920. bio šef bakteriološke laboratorije Glavne vojne bolnice u Beogradu. Potom se vratio u Poljsku, gde je rukovodio serološkim institutom, a docnije bio redovni profesor bakteriologije i imunologije Državnog univerziteta u Varšavi. Period okupacije Poljske (1939—1944) sa ženom i jedinom kćerkom provodi delom u varšavskom getu, a delom u ilegalnosti pod tuđim imenom. Po oslobođenju Poljske je prorektor univerziteta u Lublinu (1944) i prvi dekan Medicinskog fakulteta u Vroclavu (1945), član je poljske Akademije nauka, nosilac mnogih odlikovanja (i jugoslovenskih), počasni član mnogih akademija nauka i počasni doktor Univerziteta u Pragu i Cirihi, autor bezmalo 300 naučnih publikacija na raznim jezicima i saradnik najuglednijih naučnih časopisa.

Za našeg čitaoca su od naročitog interesa prikaz perioda koji je pretodio propasti Poljske, a još više izveštaj o stanju u varšavskom getu. Ovo

je prvi put da na srpskohrvatskom jeziku čitamo zabeleške očevidca — lekara-naučnika svetskog glasa o događajima u kojima je uništeno 6,000.000 Jevreja u centru civilizovane Evrope, sredinom XX veka, od strane pripadnika naroda koji se nekad zvao narod pesnika i mislilaca.

Autor sa Jevrejstvom nije nikada imao veze. Samo su ga Nirnberški zakoni proglasili Nearijevcem. Pitanje antisemitizma u predratnoj Poljskoj lično ne oseća (jer ga ne smatraju Jevrejnom), a i ne sagledava njegove prave korene. Opisujući političke prilike u Poljskoj pred II svetski rat, on veli, između ostalog, da je Poljska bila formalno bolesna od problema Jevreja. On lično, pošto je poticao iz potpuno asimilovane porodice, a uz to godinama žive u inostranstvu — nije razumeo problem antisemitizma u čitavoj njegovoj dubini. Bio mu je ogavan stav nekih medicinskih fakulteta koji Jevrejima nisu uopšte dozvoljavali upis. On doslovce veli: „Za mene je bolna uspomena bila poslednje otvaranje univerzitetske godine pre rata. Tada su univerziteti dali godine 1938. ministru Beku i maršalu Ridzu Smiglom naučne titule doktora honoris causa... Rektor je pozvao diplomate stranih država i u njihovu prisustvu održao govor... posle je u ime studenata govorio mladić, tvrdeći da je omladina vođ naroda, da ona zahteva potpuno odstranjenje Jevreja” itd. Jedan strani diplomata, potresen ovim, veli Hiršfeldu da je za zapadne demokratije veoma nezgodno da Poljska uvodi hitlerovsko zakonodavstvo, jer se u ovom slučaju ne radi samo o odbrani istočnih Jevreja, nego o odbrani načela jednakosti, koje je osnova demokratije. Rezonujući dalje o rasizmu i diskriminaciji, autor smatra da je to u Nemačkoj imalo nekakvu teoretsku podlogu, makar i lažnu, a da je u Poljskoj ovo podražavanje bilo besmisleno, „a kako nam je bilo stalo do naših demokratskih saveznika, to je dokazivalo da nismo imali političkog smisla. Još više: to je dokazivalo da je poljska inteligencija više mrzela Jevreje nego što je volela svoju zemlju. Ili pak da ništa, ama baš ništa nije razumela od onog što se u svetu zbiva”. Po zauzeću Varšave počinje prvo pljačkanje Jevreja, na žalost toliko poznato u našoj sredini. Dojučerašnji prijatelji pljačkaju i denunciraju. Autor, naučnik svetskog glasa, čije su knjige važile kao univerzitetski udžbenik, nije izbegao sudbinu ostalih, te je i on opljačkan i odveden u geto. To u njemu izaziva ovu reminiscenciju u vezi sa Nemcima: „Što su mi ukrali čitavu imovinu, plod čitavog života — opraštam im. Jer je razbojništvo, na žalost, stvar ljudska. Ali što su za to načinili pogled na svet i što je krala njihova elita a ne ološ — to im neću oprostiti. Ni ja, ni svet, ni istorija.”

Geto je posebna stvar. Autor gleda očima lekara i konstatuje da u zidovima ograđenom getu okupator dopušta dovoz samo male količine prehrambenih artikala — do 200 kalorija dnevno na čoveka, deseti deo količine neophodne za život — tako da je glad neminovna. Razlika između onog što je van zidova geta i unutar geta autor gleda očima naučnika i konstatuje: „Imamo utisak da smo prešli iz hladne sobe u prepunu, smrdljivu tamiću, gde prestajemo da budemo ljudi, gde nas svako može udariti i gde smo samo čestica prezrene mase. Upravo stižemo u koncentracioni logor stvoren za to da se ljudi uzajamno poždiru i da pomru od gladi, epidemija i odvratnosti. U arijevskoj četvrti dolazi na hektar deset puta manje ljudi nego ovde. Tamo su odlučili da unište pre svega inteligenciju, ovde sve. Tamo dopuštaju da

čovjek živi životom sluščadi, ovde treba da je suđeno prezreno umreti". Autor priča o masovnim grobnicama, o gladi, prosjačenju i najbrutalnijem ubijanju, o nepokopanim leševima i o ubijanju dece koja se iskradaju iz geta da nabave roditeljima hranu. O prisilnom radu, zlostavljanju, ponižavanju, o ljudima kojima je naredeno da bosu trče preko razbijenog stakla, o žednima koji moraju da ližu vodu prosutu na patos. Potresnih scena ima na pretek. „Mala devojčica pokušava da se iskrade iz geta, vojnik ju primeti i zove k sebi i skida karabin. Dete mu grli čizmu i moli za milost. Vojnik se osmehuje i govori: „Nećeš umreti, samo nećeš više želeći da krijumčariš". — I gada u obe nožice. Dečje nožice su smrskane. Treba ih amputirati. Doista više se neće baviti krijumčarenjem. Ili druga scena. Vojnik naređuje detetu da ide ispred njega i nišani. Dete se okreće, pada na kolena i moli da mu pokloni život. Vojnik ponovo naređuje detetu da ide i hicem u leđa ubija ga. U tome trenutku pritrčava mali psić. Nemci vole životinje. Ubica se saginje i miluje psića. Desilo se to u ulici Hlodnoj u Varšavi u dvadesetom veku posle Hristova rođenja. Pitali jednom malu Jevrejčicu šta bi želela da bude — Želela bih da budem pas, Nemci vole pse, ne bih se morala bojati da će me ubiti."

U ovim prilikama se nužno javlja vašljivost i epidemija tifusa. Autor kao imunolog opisuje šta se sve preduzima, ne da se broj žrtava smanji, nego da se njihov broj poveća. Kao stručnjak ima uvida u rad zdravstvenog saveta osnovanog po naređenju okupatora, te iznosi: „Video sam sedmogodišnje dete kada je išlo u prošnju i brinulo se o dvogodišnjem bratiću, jer je ostalu porodicu uništila zaraza."

Ovo je ipak bio period kada su ljudi živeli u getu i imali bar zračak nade da će preživeti rat. Međutim, jula 1942. godine je stiglo naređenje da se vrši raseljavanje geta. Govorilo se: ide se na rad, a u stvari vodili su ljude u logore uništenja. Opisuje se lov na ljude, kao i trikovi Nemaca da pričama o odlasku na rad može neko da iskupi svoju porodicu. Vršila se racija u blokovima određenim za iseljenje, ko se uhvatio da se krije bio je streljan na licu mesta. Ljudi se tovari u vagonu gore nego stoka, jer ih pre toga i tuku i muče. Naređuju nekima da bosu putuju u vagonima posutim negašenim krečom. Negde stanovništvo teraju van grada da sebi kopa raku. Stavljaju ljude jedne pored drugih, na njih stavljaju daske, po dasci šeta Nemač i ubija sve. Na taj prvi sloj ide drugi, treći...

Opisujući tu beznadežnu situaciju koja ga je naterala da iskoristi šansu koja mu se pružila da nestane iz ovog pakla, autor veli: „Prvi put u životu odlučio sam da odem. Reći ću iskreno: nisam mogao podneti misao o smrti u sramoti i preziru. I nisam mogao podneti misao da takva smrt očekuje ne samo mene nego i moju ženu i dete." — Pomoću lažnih isprava spasava se on i porodica, ma da mu dete umire u izgnanstvu od bolesti i sahranjuju ga pod tuđim imenom.

Govoreći o antisemitizmu Poljaka, autor tvrdi da su mnogi bivši antisemiti prestali to da budu kada je prestala vizija moćnog Jevrejina, mada je bilo i mnogo slučajeva pljačke i denuncijacije.

Tretirajući pitanje moralne odgovornosti nemačkih intelektualaca, autor rezonuje: „Postoji činjenica da su nemački intelektualci i naučnici pokleknuli. Eksperimenti na ljudima su u načelu neizbežni, ali se to čini sa ogrom-

nom oprežnošću, u klinikama i bolnicama, pod kontrolom stručnjaka, radi uvođenja novih načina lečenja. Smatram da su valjda prvi put u istoriji medicine vršeni eksperimenti na zatvorenim ženama stranih naroda, eksperimenti koji nemaju nikakve veze s lečenjem određene žene... Nisam u stanju da prosudim da li su u Nemačkoj bile poznate te strašne činjenice koje svedoče o padu lekarske etike." — Meditirajući o nemačkom javnom mnjenju i metodama zaglupljivanja Gebelsove propagande putem radija i štampe, autor dolazi do sarkastičnog zaključka: „Ako poštovanje prema štampanoj reči treba da prouzrokuje takav gubitak vlastitog suda, onda je bolje da niko ne ume da čita i da bude primoran da samostalno razmišlja o onome što se zbiva”.

Posle stravičnih opisa ustanka u varšavskom getu 1943. godine i logorima smrti (ove je stvari autor saznao od preživelih očevidaca) — knjiga se završava iznošenjem motiva koji su autora naveli da sve ovo stavi na hartiju: „Neću da bude slobodno pobiti nekoliko miliona ljudi i reći kao da se čovečanstvu stalo na žulj: Oprostite, to nije namerno, ja to nisam želeo. Neću, jer sam bio sa onima koji su bili određeni za klanicu i poznajem njihov bol. I ne stidim se toga što sam bio sa njima. I zato što sam bio i sa onima koji su bili prisiljeni da učestvuju u ubijanju, a ta me uspomena peče. U očima nosim viziju pobijenih. Da li ih je bilo na milione ili na hiljade gubi se u svesti onih koji su bili daleko od zločina. Dakle: neću da se to izgubi iz svesti. Ali, na žalost, umem da opisujem samo ono što sam preživio. Od svojega života morao sam načiniti pripovest da biste znali kako su tamo pobijeni milioni ljudi... Umrli nemaju pravo glasa. Ovu knjigu sam napisao da bi imali pravo glasa. Jer je svet čuo njihove jauke. I slušao ih je toliko vremena koliko će delovati bezmernost njihova bola i moja vatrena reč. Ne smeju se ubijati nezaštićeni. Želeo bih da to zvuči sve do desetog pokoljenja, da se ureže u savesti, da se zarije u duše za sva vremena. Ne smeju se ubijati nezaštićeni. — Ovu knjigu nisam pisao s namerom da pišem roman, strana mi je bila pomisao da od svoga bola i od bola čitavih naroda pravim zabavu. Ovu sam knjigu napisao krvlju iz srca, da bih se borio za izvesna gesla i izvesne ideje. Borim se protiv ekstremnih nacionalizama, borim se za pravu ulogu naučnika — ulogu promotora i borca za istinu. Ali kada sam već opisao istoriju svoga života, postala mi je daleka i strana uloga književnika, i ponovo sam zaželeo da budem naučnik koji — loše ili dobro — formuliše probleme. Problem nacionalizma došao je do kulminacione tačke i do najtragičnijeg rešenja u jevrejskom pitanju. U nemačkim teorijama rasizma došao je do vrhunca prelom savremene nauke, podređivanje nauke kao težnje za istinom osvajačkim ciljevima države...”

Ova knjiga, i pored toga što sadrži i gledišta sa kojima se ne možemo složiti (kada autorovo mišljenje prelazi u hrišćansko-teološki misticizam), čita se bez predaha. I uprkos neslaganju sa autorom u tumačenju nekih pojava, smatramo da je to delo poštenog čoveka, iskrenog humaniste i kičmenog naučnika i mora se pozdraviti poduhvat izdavača što je našoj publici omogućio da pročita ovo delo koje sadrži i martirologiju evropskog Jevrejstva u drugom svetskom ratu.